

TIEDON HINTA 2.0

Miksi pääsy tieteellisiin tutkimusjulkaisuihin on niin kallista? Tätä kysyy Bo-Christer Björk tuoreessa artikkelissaan, joka löytyy ajan hengen mukaisesti final draft -versiona DHan-ken-julkaisuarkistosta.

Artikkeli alkaa melkein nostalgisissa tunnelmissa, viittauksella yli 30 vuotta kestäneeseen *kuumaan debattiin* tieteellisten julkaisujen hinnasta ja hinnoittelukriisistä, jolla tarkoitetaan jatkuvasti – ja ilman näkyviä perusteita – kohoavia lehtikustannuksia.

Björk hahmottelee artikkelissaan syitä hintakehitykselle, jonka perustaa ei ehkä tulisi etsiä niinkään markkinoiden keskittymisestä ja suurista tiedekustantajista, jotka toimivat rationaalisesti omistajilleen voittoa keräten. Sen sijaan juurisyyt näyttävät löytyvän tieteellisen julkaisemisen kulttuurista.

Björk lähestyy tiedekustantamisen bisneslogiikkaa liiketaloustieteilijä Michael Porterin viiden kilpailuvoiman mallin kautta, jossa (1) nykyistä kilpailutilannetta tukee tai horjuttaa (2) tavarantoimittajien eli tutkijoiden neuvotteluvoima, (3) asiakkaiden eli tieteellisten kirjastojen neuvotteluvoima, (4) uusien kilpailijoiden uhka ja (5) korvaavien tuotteiden, kuten julkaisuarkistojen tarjoamien final draftien, uhka.

Björkin käydessä läpi voimia ja uhkia pari seikkaa nousee toistuvasti esiin: meritoituminen ja tieteellinen kommunikaatio. Meritoituminen sitoo tutkijoita, joille julkaiseminen tietyissä lehdissä on urakysymys; se sitoo kirjastoja, joiden tehtävä on hankkia tietyt lehdet (open accessilla tai ilman); se

estää uusia tulijoita, koska ne joutuvat rakentamaan arvostuksensa tyhjästä. Trendikkäistä final drafteistakaan ei ole kilpailutilanteen horjuttajaksi, mutta niillä saadaan edes itse tuotettu tutkimus talteen ja saataville.

Meritoituminen typistetään usein metriikaksi – lehtirankingeiksi, impact factoreiksi ja h-indekseiksi – mutta tieteellinen kommunikaatio on monimuotoista vuorovaikutusta vertaisten kesken. Siinä sekoittuvat meritoitumiset, metriikat, brändit, tiedonvälitys, tiedon löytyminen, laadun luomisen käytännöt, yhteisöllisyys, historia ja muu. Ja lopulta kyse on siitä, missä julkaisukanavassa on totuttu julkaisemaan.

Tällä hetkellä kirjastokonsortiot eri puolilla maailmaa solmivat ”lue ja julkaise” -tyyppisiä transformatiivisia sopimuksia, joissa lehtitilausten rinnalle neuvotellaan avoimen julkaisemisen diilejä konsortion tutkijoille.

Björkin tarkastelussa nämä transformatiiviset sopimukset jäävät loppupohdintoihin ja lupaavan uuden strategian tasolle: yleistyessään ne saattavat muuttaa hallitsevien tiedekustantajien tilausmaksulliset lehdet *saman tulovirran* tuoviksi open access -lehdiksi.

Näin saatetaan palata siihen, mistä lähdettiin liikkeelle eli hintaan – avoimen julkaisemisen hintaan. Transformaation eli open access -siirtymän jälkeisen ajan avainkysymyksiä on, kasvaako tiedeyhteisön neuvotteluvoima, ja miten paljon se kasvaa, jos tieteellisen julkaisemisen kulttuuri muuten pysyy ennallaan.